

Tilburg University

Review of the book *Twee eeuwen gevangen*

Fijnaut, C.J.C.F.

Published in:
Delikt en Delinkwent

Publication date:
1991

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Fijnaut, C. J. C. F. (1991). Review of the book *Twee eeuwen gevangen: Over de geschiedenis van het gevangeniswezen en het emancipatieproces van gevangenen vanaf het eind van de achttiende eeuw tot heden*, H.J. Franke, 1990, 9027425604. *Delikt en Delinkwent*, 21(2), 174-176.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Boekbesprekingen

Cyrille Fijnaut*

H.J. Franke. *Twee eeuwen gevangen; over de geschiedenis van het gevangeniswezen en het emancipatieproces van gevangenen vanaf het eind van de achttiende eeuw tot heden*. Utrecht, Het Spectrum, 1990, 934 blz.

Penitentiair beschavingsoffensief

In de voorbije jaren is er in de opiniepers bij herhaling in mineur geschreven over de toestand van de academische criminologie in Nederland. En met reden! Maar het proefschrift dat H. Franke op 11 mei j.l. aan de Universiteit van Amsterdam heeft verdedigd over de hedendaagse geschiedenis van het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden laat zien dat er, onder voorwaarden die er nu niet toe doen, gelukkig nog toekomst voor deze discipline aan enkele universiteiten is. Dit proefschrift getuigt immers van grote wetenschappelijke kwaliteiten. Het meest van al komen die tot uitdrukking in het feit dat in de loop van het verhaal over deze geschiedenis - een lang verhaal: ruim 900 p., verantwoording inclus - haast ongemerkt een visie wordt gesponnen die met gemak kan wedijveren met de ideeën die auteurs als Rusche en Kirchheimer, Foucault en Ignatieff eerder hieromtrent hebben ontwikkeld.

Kort gezegd komt Franke's opvatting erop neer dat de geschiedenis van het tegenwoordige gevangeniswezen het best kan worden begrepen als een uitingsvorm van het algemene civilisatieproces zoals dit door N. Elias voor de voorbije eeuwen in West-Europa is geschilderd. Zijn geschiedenis kan m.a.w. het best worden getypeerd als een penitentiair beschavingsoffensief en de geschiedenis van zijn 'ingezetenen' draagt dientengevolge voor alles het karakter van een emancipatieproces: de gevangenen zijn van onmenssen tot burgers op-

* Hoogleraar Criminologie en Strafrecht aan de KU Leuven en de Erasmus Universiteit Rotterdam.

gekloppen. En het verhaal dat tot deze slotsom leidt, berust niet alleen ergens op, zoals de omvang ervan al aantoont, maar zit ook prima in elkaar. Met groot gevoel voor ritme worden in het bijzonder telkens weer de werkelijkheid van het gevangenisleven en de ijdelheid van de wetenschappelijke en politieke discussies over de vrijheidsstraf gecontrasteerd. Daarenboven is het boek voortreffelijk geschreven: het leest als een trein.

Zwakkere stukken

De stukken waarin de zoëven genoemde kwaliteiten van dit boek het best tot uitdrukking komen, zijn niet die over de ontwikkelingen op de overloop van de 18e en 19e eeuw. Enerzijds niet omdat de schets hiervan niet wezenlijk afwijkt van het beeld dat van die ontwikkelingen gangbaar is, anderzijds niet omdat in die schets de rol van de Verlichting, speciaal waar 't gaat om de machtsverdeling tussen staat en burger, onvoldoende wordt belicht. Al kan hieraan worden toegevoegd dat Franke's analyse van die tijd echt niets meer heel laat van de veel-geciteerde opmerkingen die de toenmalige gevangenisvormer Howard over het Nederlandse gevangeniswezen heeft gemaakt: 'Prisons in the United Provinces are so quiet, and most of them so clean, that a visitor can hardly believe he is in a Goal'. Ook in het deel over de na-oorlogse ontwikkelingen komen die kwaliteiten naar mijn smaak niet volledig tot hun recht. Hier niet omdat de werkelijkheid van het gevangenisleven haast volledig wordt bedolven onder de ambtelijke en wetenschappelijke teksten over de hervorming van het gevangeniswezen. Met als gevolg dat de vraag of de gevangenen van nu zich machtiger en geëmancipeerder weten, voelen, dan hun voorgangers, eigenlijk niet duidelijk wordt beantwoord. En dit vormt natuurlijk een ondermijning van de these waarop de hele studie drijft.

De situatie rond 1900

De beste onderdelen van het boek zijn die over de ontwikkelingen van het gevangenisleven in relatie tot de evolutie van het gevangeniswezen rond 1900. In het bijzonder de ellenlange uiteenzettingen (honderden bladzijden!) over de onmacht, de ellende, de tragiek van de gevangenen die onder het juk van de cellulaire opsluiting zijn doorgestaan, zijn werkelijk zeer goed. En natuurlijk niet enkel omdat ze zo informatief en goed geschreven zijn, maar vooral omdat ze op een rake manier demonstreren hoe de goedbedoelde acties van de katholieke en liberale moralisten uit de jaren 1820, 1830, 1840 - in héél Europa - om het gevangeniswezen, ook ten gunste van zijn 'inwoners' te

hervormen, in ieder geval naar dezen toe volkomen averechts uitpakten: alle mogelijke lichamelijke en geestelijke ziektes waren hun deel, terwijl van morele verheffing en sociale aanpassing geen sprake was. Zeker zo belangrijk en interessant zijn evenwel de beschouwingen van Franke over de strijd die allerlei mensen en verenigingen, onder de vlag van de zgn. Nieuwe Richting (in het strafrecht), hebben geleverd tegen het systeem van de cellulaire afzondering. Want de analyse hiervan laat goed zien hoe sterk in conservatieve kringen de verdediging van dit systeem was (en is?) gelieerd aan enerzijds het geloof in een sterke staat en anderzijds het geloof in de eigen suprematie. En het is dan ook niet zo merkwaardig dat uiteindelijk de Tweede Wereldoorlog-ik bedoel vooral: de vreselijke ervaringen die toen veel 'nette' mensen met opsluiting e.d. hebben gehad-de doorslag heeft gegeven bij de definitieve afbouw van de eenzame opsluiting.

Terug naar Elias

Tussen de regels door heb ik hiervoor al laten verstaan dat de evocatieve kracht van deze studie het somtijds wint van haar theoretische stelligheid. En er zijn zelfs redenen om te denken dat dit proefschrift ook zonder Elias een zeer geslaagde studie zou zijn geworden. Een eerste reden is dat voor de visie op de geschiedenis van het tegenwoordige gevangeniswezen die doorheen het hele verhaal wordt uitgesponnen, de ideeën van die grote Duitse socioloog over de geschiedenis van de Moderne Tijd helemaal niet nodig zijn; ze staan er in het begin en op het einde van het boek ook maar wat gekunsteld bij. Een andere reden is dat, wanneer Franke's geschiedverhaal werkelijk ten volle zou zijn gebaseerd op de denkbeelden van Elias, dat het er dan nogal anders zou hebben uitgezien. Dan zou er inderdaad bijv. systematisch meer aandacht zijn geschonken aan de rol van de staat in de discussie over insluiting, opsluiting en uitsluiting van 'gevaarlijke' medeburgers. En dan zou er ook meer belangstelling zijn getoond voor de wisselwerking tussen de geschiedenis van het gevangeniswezen en de economische, sociale en culturele geschiedenis eromheen. Op zijn minst kan dus worden gezegd dat Franke Elias' opvattingen eenzijdig heeft aangewend in zijn onderzoek. Maar het resultaat is er niet minder om!